

בריפריה קווירית בישראל

גילי הרטל

התכנית ללימודי מגדר, אוניברסיטת בראילן

מבוא

באמת אין פה לאן לצאת. אין פה את מי להכיר ואין פה [...] גם היום כשיש את האפליקציות הסלולריות גריינדר [...] כשאני בתל אביב הם כולם חמישים מטר לידי, עשרים מטר לידי. פה זה שלושים קילומטר ארבעים קילומטר לידי, ורובם מלבנון. [זה] מצב שאתה כותב – "היי, מאיפה?" [והוא עונה:] "English please" [ואתה כותב:] "Where from?", [והוא עונה:] "לבנון" [...]. זה מאוד מחמיא שעונים לך לבנון אבל לא ממש [...] לא שם אני אמצא את הגאולה שלי.

כך סיפר לי טל, מדריך קבוצת הנוער של איגי, ארגון הנוער הגאה בקריית שמונה. באמצעות מיקום של נקודות במרחב האלקטרוני באפליקציית "גריינדר",¹ טל חושף את בדירותו ומתאר את הפריפריה כמרחב מרוחק, מבודד וריק מלהט"בים (לסביות, הומואים, ביסקסואלים וטרנסג'נדרים). לדבריו, אפליקציית גריינדר אינה רלוונטית בפריפריה עקב מיעוט הלהט"בים באזור; כלומר יש להט"בים – הם פשוט מעבר לגבול. דבריו ממחישים את הפוטנציאל הטמון בזהות קווירית לחצות גבולות גיאוגרפיים-לאומיים, בעיקר כשמדובר באזורי ספר – אבל גם את המציאות הביטחונית-לאומית, שאיננה מאפשרת, בסופו של דבר, להבקיע את הגבול. בעשור האחרון הקהילה הלהט"בית בישראל עברה תהליכים של התמרכזות, התמסדות, היטמעות ומיינסטרימיזציה (Kama 2011). עיריית תל אביב, המטרופוליין הגדול המגדיר את

* מאמר זה מבוסס על עבודת הדוקטור שלי שנכתבה בתכנית ללימודי מגדר באוניברסיטת בראילן בהנחייתה של אורנה ששון-לוי. ברצוני להודות לתאיר קרויז-פרסלר ולאבתסאם ברכאת על הערותיהן. אני מודה גם לעורך כתב העת, איתן בר-יוסף, על הקריאה המסורה ועל ההערות המעמיקות. 1 אפליקציה מבוססת מיקום המשמשת מרחב היכרות ורשת חברתית להומואים.

המרכז בישראל, מטפחת את תדמית העיר כמרחב ידירותי ללהט"בים וכיעד תיירותי להט"בי בינלאומי. מאז 1998 נערכים בעיר מצעדי גאווה גדולים. בשנת 2008 הוקם מרכז עירוני לקהילה הגאה בעיר, שבו שמתקיימות פעילויות תרבות ופועלות קבוצות תמיכה, וששוכנים בו משרדי מרבית הארגונים הלהט"ביים. ב-2012 הוכתרה העיר כפי מי שהיה אז שגריר ישראל בארצות הברית, מייקל אורן, בתואר "גן עדן ללהט"בים"². תל אביב מעניקה ללהט"בים תחושה של שייכות כלשהי למרחב, והיא נתפסת כמקום "הנכון" ו"היאה" להם.³ לעומת זאת, מרחבים פריפריאליים נתפסים כמקומות שאינם הולמים נוכחות להט"בית.

המרכז הגאה מהווה מרחב סמייגמוני, שמכונן ומשעתק יחסי כוח בין קבוצות להט"ביות. בכך, גם אם שלא במתכוון, הוא מרחב שמדיר את השוליים.⁴ כמו כן, אף על פי שתל אביב נדמית כמרחב של קבלה וסובלנות כלפי זהויות מיניות ומגדריות שאינן פועלות על פי ההיגיון ההטרונורמטיבי, מערכות חברתיות ותרבותיות ממשטרות ממשיות להיות גורם מכונן בחייהם של להט"בים בישראל, במרכז ובפריפריה כאחד. להט"בופוביה ואלימות כלפי להט"בים הן עדיין תופעות שכיחות במדינה.⁵

המאמר יתמקד במרחבים פריפריאליים בגיאוגרפיה של המיניות. אראה בו כי אף על פי שמרחבי הנגב והגליל נתפסים כמקומות שבהם הנראות והנוכחות הלהט"בית מוגבלות ומצומצמות, פעילים להט"בים מאזורים אלו, לרוב אחרי מעבר למרכז, חוזרים להיות בהם ומכוננים בהם פרקטיקות של "עשיית שייכות" מקומית להט"בית. פרקטיקות אלו מאפשרות להם להתנגד הן לדפוסי השייכות המקומיים הן לתפיסות של המרכז, מתוך ביקורת על המרכז הגאה בתל אביב ודחייה שלו כמרכז "שלהם". הבחירה לחזור לפריפריה מובילה לטענתי להקניית משמעויות חדשות לפרקטיקות קיימות, שבמסגרתן דווקא נכשלות או אחרות מקבלות פרשנות חתרנית או קווירית. הבניה זו של חתרנות מומשגת במודל שאכנה "היעשות פריפריה קווירית" – פעולה מרחבית-חברתית של חתרנות כפולה, כלפי המרכז וכלפי הפריפריה גם יחד. המונח "היעשות" מבוסס על תואר הפועל *becoming*, המסמן שתי משמעויות: התהוות של דבר מה וכן דבר שהוא הולם או נאות. המאמר מתמקד אפוא בשתי סוגיות חברתיות שעד כה לא נחקרו במשולב בישראל: מיקום גיאוגרפי-חברתי פריפריאלי וסוגי שיח להט"ביים, בפרט אלה הנוגעים לשייכות. לשם כך, הניתוח יעסוק ביחסי כוח להט"ביים בין המרכז לפריפריה, בפוליטיקה להט"בית ובפרקטיקות להט"ביות של עשיית שייכות, ולא ביחס של המרחב ההטרונורמטיבי כלפי להט"בים, ובהשלכות של יחס זה על להט"בים או על אקטיביזם להט"בי.

2 דברים שנישאו ב-Equality Forum, פילדלפיה, 5 במאי 2012.

3 פנסטר ומנור 2010; מורנו 2011; משגב 2015.

4 Hartal 2015; Misgav 2015; Hartal and Sasson-Levy 2016

5 לדוגמה, במצעד הגאווה בירושלים ב-2015 נדקרו שישה צועדים. אחת מהם, נערה בת 16, נדקרה למוות. הדוקר, ישי שליסל, השתחרר שלושה שבועות קודם לכן מהכלא, לאחר שדקר שלושה צועדים במצעד הגאווה בירושלים ב-2005. בינואר 2014 הותקפה בתל אביב אישה טרנסג'נדרית, ובאותו החודש אירעו כמה אירועי תקיפה אחרים בתל אביב.

לאחר הצגת המתודולוגיה, ארון בקצרה בתיאוריה הנוגעת למרכז ופריפריה ובפרט לפוליטיקה של שייכות, ואציג את הנחות המחקר העוסק במרחבים פריפריאליים בגיאוגרפיה של המיניות. בהמשך ארון בשיח על חזרה לפריפריה של אקטיביסטים להט"בים; ובפרקטיקות הלהט"ביות של יצירת שייכות בפריפריה, החותרות תחת דפוסי השייכות המקובלים במרחב הפריפריאלי. לבסוף אציג את השיח החתרני כלפי המרכז הלהט"בי וכלפי תפיסתו את הפריפריה. ניתוח זה ישמש לי לדיון במודל של "היעשות פריפריה קווירית", המתכוננת כחתרנות כפולה, כלפי המרכז וכלפי הפריפריה גם יחד.

מתודולוגיה

המאמר דן בשני מרחבים אקטיביסטיים להט"ביים: הצוות לקידום הקהילה הגאה במועצה האזורית אשכול שברום; ו"גאים בגליל", הסניף הצפוני של "האגודה" (האגודה למען הלסביות, ההומואים, הטרנסג'נדרים והביסקסואלים בישראל), הממוקם בקריית שמונה. זהו מחקר אתנוגרפי, שאפשר לי להיכנס לשדה המחקר ולהיות חלק ממנו, מתוך שאיפה ליצור עמדה סובייקטיבית ודינמית בשדה (Browne and Nash 2010) ולטשטש את הגבולות בין החוקרת לבין הנחקרות והנחקרים. האתנוגרפיה במחקר מורכבת בעיקר מתצפיות משתתפות ומראיונות עומק חצי-מובנים עם הפעילים.

הפעילות הלהט"בית במועצה האזורית אשכול החלה עם הקמת הצוות לקידום הקהילה הגאה במועצה ב-2005. מטרת הצוות, המונה חמישה פעילים ומתקצב על ידי המועצה האזורית, היא לשמש גוף להט"בי אקטיביסטי בנגב. פעילויות הצוות כוללות סמינרים שנתיים לתושבים – להט"בים והטרנסקסואלים כאחד, ארגון הצגות והקרנת סרטים בנושאים להט"ביים, פרסום פעילות להט"בית במקומונים, וקיום פעילות של תהל"ה (תמיכה להורים ללהט"בים) ופעילות של איגי (ארגון הנוער הגאה) בתחומי המועצה. כמו כן, הצוות מקדם את פעילות ארגון חוש"ן (ארגון חינוך והסברה להט"בי) ואת פעילות התא הגאה במכללת ספיר, הממוקמת במועצה האזורית שער הנגב הסמוכה למועצה האזורית אשכול. אמנם הצוות אינו קשור ישירות לעיירות הפיתוח הסמוכות, אך לפעילויות שהוא מקיים מגיעים אנשים מכל האזור, מאשדוד בצפון, דרך שדרות הסמוכה, ועד מצפה רמון בדרום. המחקר האתנוגרפי בקרב הצוות לקידום הקהילה הגאה במועצה האזורית אשכול נערך בחודשים ינואר עד יולי 2010. במסגרת חלק זה של המחקר קיימתי 11 תצפיות וארבעה ראיונות חצי-מובנים עם פעילים בצוות.

"גאים בגליל" שכן במרכז קריית שמונה, באזור מסחרי. הסניף עבר שינויים רבים לאורך שנות פעילותו עד שנסגר ב-2014.⁶ תקציבו התבסס בעיקר על תרומות מהפדרציה היהודית של סן פרנסיסקו ועל כספי האגודה. הפעילויות התקיימו בסניף עצמו ובאזור, בקיבוצי הסביבה ובמכללת תל חי. הפעילים קיימו קשר עם המועצות האזוריות הסמוכות (גליל

6 הסיבות העיקריות לסגירת הסניף היו מחסור בתקציב, אי-תמיכה מספקת של הסניף הראשי של האגודה ושחיקה של הפעילים.

עליון, מבואות חרמון ועמק הירדן) ובפעילויות השתתפו אנשים מקריית שמונה והסביבה, וכן מקצרין ומהגולן. המחקר האתנוגרפי כלל, נוסף על תצפיות בשעות הפתיחה הקבועות, תצפיות על אירועי תרבות, מסיבות, שוק החלפות שנתי, ארוחות ליל שבת חודשיות, פסטיבל סרטים מקומי ועוד. הפעילות השבועית של קבוצת איגי המקומית התקיימה אף היא בסניף גאים בגליל. שיתוף פעולה עם פעילי התא הגאה במכללת תל חי הוביל ב-2010 לייסוד של כנס אקדמי שנתי במכללה, שעוסק בחייהם של להט"בים בפריפריה בישראל. גם הכנס ב-2010 נכלל באתנוגרפיה. המחקר בקריית שמונה נערך בין פברואר ליוני 2012, וכלל שש תצפיות וארבעה ראיונות חצי-מובנים עם פעילים מרכזיים בסניף.

ההבדל העיקרי בין מודל הפעילות של הצוות לקידום הקהילה הגאה במועצה האזורית אשכול ובין מודל הפעילות של גאים בגליל בקריית שמונה אינו נובע ממיקומם (הראשון במועצה אזורית והשני בעיר פיתוח), שכן שני הצוותים הרחיבו את פעילותם וראו בכל האזור מרחב פוטנציאלי לעשייתם. הפערים נגעו בעיקר למבנה הארגוני והכלכלי: הפעילות באשכול לא הייתה מחוברת ישירות לארגון שלבו בתל אביב (האגודה), ורוב התקציב הגיע מהמועצה האזורית; ולעומת זאת הפעילות בקריית שמונה הייתה קשורה בטבורה לאגודה בתל אביב, והבקשות הרבות לתמיכה (חומרית וסמלית) שהוגשו לעיריית קריית שמונה ולמועצות האזוריות בסביבה בדרך כלל לא נענו.

כל הראיונות ארכו בין שתיים לארבע שעות. הם הוקלטו, תומללו ונשלחו למרואיינים לאישורם. אף שאין הדבר נפוץ במחקר איכותני, באישורם של המרואיינים, שמות המשתתפים במחקר זה אינם בדויים. מדובר בפעילים מוכרים שדבריהם מזוהים עמם ושרוצים להיות מזוהים עם הפוליטיקה שהם מייצגים. כמו כן, הקהילה הלהט"בית האקטיביסטית בישראל קטנה למדי והפעילים מכירים זה את זה, והניסיון להסוות את זהותם יהיה לשווא. את התמלולים ורשימות השדה ניתחתי באמצעות ניתוח תוכן, מתוך איתור חזרות ומשמעויות שיצרו מבנה תמטי (Coffey and Atkinson 1996; Hannam 2002).

לאורך המחקר והכתיבה כמעט לא עלו הקשרים מעמדיים, אתניים, דתיים או לאומיים. אמנם הפערים המעמדיים בין קיבוצים לבין עיירות פיתוח יכולים להיות גדולים, ורוב תושבי הקיבוצים הם חילונים וממוצא אשכנזי – שלא כמו תושבי עיירות הפיתוח. אך למרבה ההפתעה, הבדלים אלו לא הוזכרו בראיונות. השערתי היא שהפעילים, בידעם שהמחקר עוסק בפוליטיקה של מרחבים אקטיביסטיים להט"ביים, לא ראו לנכון להתייחס במסגרת הראיונות לזהותם האישית. גם באתנוגרפיה לא עלו היבטים אתניים, מעמדיים, דתיים או לאומיים. היעדרם של ההיבטים הללו מן המחקר – למרות חשיבותם בחיי האנשים – מעיד מטבע הדברים על מגבלותיו.

שייכות ופריפריאליזציה

למונח "פריפריה" הגדרות רבות, ואחת מהן היא "הבניות מרחביות, פוליטיות וחברתיות של תלות ושוליות" (Naumann and Fischer-Tahir 2013, 10). המונח מוגדר באופנים מגוונים בשיחים שונים ונדון בהקשר של תרבות (Shils 1982), גלובליזציה (Wallerstein 1974),

אתניות, גזע ומעמד (יפתחאל 1998), מגדר (Rose 1993; Motzafi-Haller 2002) ולאומיות (חלאבי 2008). השיח על הפריפריה מקשר בין תיאור סימבולי של תלות לבין תפיסות של מרחק, גודל, מוביליות, קדמה, יחסיות ואינטימיות. הפריפריה מוגדרת על ידי היגיון של כפיפות, כמרחב פסיבי הנתון לפעולה של משמוע, תוצר של ההגמוניה של המרכז.⁷ ז'יל דלז מתייחס לחוסר האפשרות לחרוג מה"דרישות" של המרכז: "זה לא מידע או תקשורת, אלא הוראה, סדר ופיקוד. את/ה תהיי/ה בשוליים. המרכז הוא שעושה את השוליים" (Deleuze 2004, 286). הפריפריה קשורה אפוא למושגים כמו שוליות, גבולות, קצה, חזית או ספר, עוני ונחשלות.

ריבוי של גילומים סובייקטיביים ופרפורמטיביים הופכים את המרכז והשוליים להגדרות דינמיות ומגוונות (Andrucki and Dickinson 2014). המרכז והשוליים מוגדרים לפי צירים של הון תרבותי, מעמד, יכולת רגשית, הבניה של בית, סגנון חיים, זמן, רווחה, מגדר, גזע, אתניות, משפחה ועוד. על פי צירים אלו אנשים ומרחבים עשויים להיות מרכזיים ופריפריאליים בעת ובעונה אחת, ובמובנים שונים. תפיסה מורכבת זו של הפריפריה מאפשרת לראות בה תהליך (פריפריאליזציה) ולא התמקמות (Kühn and Bernt 2013), מרחב דינמי ומשתנה שמובנה ביחס למרכז. אך גם הפרדיגמה הזאת משחזרת ואף מייצרת דימוי של מרכז דומיננטי, הגמוני – ומולו פריפריה כפופה, סטטית, חסרת יכולת התנגדות ונעדרת סוכנות (Deleuze and Guattari 1987) (agency).

בישראל, המונח פריפריה נקשר בדרך כלל למרחב חברתי או גיאוגרפי שהפך שולי בתהליכי פיתוח.⁸ הפריפריה בישראל מזוהה עם מושגים כמו עיירות פיתוח, מזרחיות, הגירה ומדיניות חברתית-מרחבית (Tzfadia and Yacobi 2011). קווי המתאר הללו מתווים מעין גבול בין אזור המרכז, בעיקר תל אביב, לבין שאר האזורים.⁹ ואולם, כאמור, הפריפריה שזוררת בשיח של אתניות והדרה, ולא דווקא קשורות למיקום גיאוגרפי. לפיכך, המונח פריפריה הוא היפר-פוליטי, תוצר של "מדיניות ציבורית ותכנון מרחבי כמרכיבים של שליטה ודיכוי רב-רובדיים, אשר מתבטאים בפריפריאליזציה תרבותית (אתנית), גיאוגרפית וכלכלית" (שם, 3). הדיון יתמקד בהבניות של הפריפריה בתוך השיח האקטיביסטי-להט"בי. בשיח הלהט"בי, פריפריה מציינת מרחב שבמהותו אינו עירוני, אך הוא לא דווקא כפרי וכולל מרחבים כמו עיירות פיתוח; שהוא מרוחק מן המרכז לא דווקא במובן הגיאוגרפי, אלא במובן התרבותי;

7 Wallerstein 1974; Even-Zohar 1979; Shils 1982

8 לדברי שלמה סבירסקי, הקישור למרחב פיזי מכסה על מדיניות כלכלית-חברתית של אי-שוויון (סבירסקי 2011).

9 מדובר בקו מדומיין משום שגם תל אביב, ככל עיר בישראל, מכילה מרחבים שאפשר לראות בהם פריפריה במובנים רבים (אתני, לאומי, תרבותי ומעמדי). נוסף על כך, גם במרחבים המרוחקים מתל אביב ישנם מרכזים או מרכזים חלקיים. כמו כן, מנקודת מבט גלובלית, תל אביב היא עיר עולם בקנה מידה נמוך, ובהחלט אינה בת השוואה למרכזים עולמיים כמו ניו יורק, לונדון או טוקיו (Sassen 2002). להרחבה נוספת בנוגע לגישה יחסית זו, ולדיון בא-מרחביות ופריפריה, ראו Kühn and Bernt 2013, 304.

ומכונן על ידי עמדה מרחבית-חברתית של ריקות, אחרות, נכשלות, ובעיקר להט"בופוביה, המתבטאת בהפליה או באלימות מינית/מגדרית.¹⁰ המאמר יוצא נגד כמה מהמשגות אלו, אף שאינו מבטל אותן לגמרי – שכן הן בעלות משקל בהבניית השיח הקיים על חיים להט"ביים בפריפריה.

אמנם ישנם הבדלים מהותיים בין אזורי פריפריה, אך בכל הנוגע לשיח על מיניות להט"בית בישראל, הבדלים אלו הם עניין שנחשב למשני. ההבחנה המשמעותית בשיח זה היא בין תל אביב לבין שאר היישובים, מתוך התעלמות כמעט מוחלטת מהבדלים בין אזורים שונים בשאר חלקי הארץ, מרחבים שונים בצפון הארץ ובדרומה – למשל קיבוצים ומושבים לעומת עיירות פיתוח, מרחבים פריפריאליים בתוך ערים גדולות, פרוורים,¹¹ מרחבים כפריים או השטחים הכבושים. במילים אחרות, בדיון על מיניות להט"בית מצטיירת תמונה מדומיינת של פריפריה לכידה ורחבה שמקיפה את כלל המרחב שאינו המרכז המטרופוליני. אך אף על פי שיש חשיבות להבדלים בתוך הפריפריה ולפעולות ההדרה השונות זו מזו המתרחשות בה, במאמר זה אתמקד באופנים שבהם מובנית הקטגוריה פריפריה באמצעות סוגי שיח של שייכות במרחב שנתפס כפריפריה על ידי הפעילים הלהט"בים החיים בו.

שייכות היא מושג בעל היבטים גיאוגרפיים (Trudeau 2006; Antonsich 2010), העוסק בהבחנה בין מי שנתפס כשייך למי שאינו נתפס כך, וחושף מנגנונים חברתיים של הכלה והדרה הפועלים בנוף החברתי והפיזי. לתחושת השייכות ממדים חברתיים ותרבותיים (Probyn 1996); היא מאפשרת חיים בעלי משמעות והיעדרה עלול להוביל לניכור ולבדידות (hooks 2009). אך בעוד שייכות היא תחושה הנתפסת כטבעית ונוגעת להיקשרות ולתחושה של ביטחון ו"בית", הפוליטיקה של השייכות נוגעת להבניית שייכות לקבוצות ספציפיות (Yuval-Davis 2006), והיא נדונה לרוב בהקשרים של אזרחות, דיאספורה והכלה בשיח של זכויות (Fortier 2001). פוליטיקה של שייכות היא אחת הדרכים לשליטה חברתית על המרחב (Sibley 1995). כמו פריפריאליזציה, היא אינה מובנית כמצב/מקום אלא כתהליך מתמיד של היעשות (Ilcan 2002; MacKenzie 2004) המשלב תנועה של היקשרות והשתרשות (Fortier 1999) וממוצב במערך של יחסי כוח. אפשר לראות בשייכות מבע פרפורמטיבי המובנה מפרקטיקות ביצועיות (פנסטר ומנור 2010; Fenster 2005). טובי פנסטר מציעה כי שייכות מובנית מתוך הפרקטיקות היומיומיות של העשייה המרחבית (Fenster 2005). במובן זה, שייכות לקבוצה כלשהי מובנית כשייכות למרחב מסוים (Lovell 1998; Antonsich 2010).

¹⁰ להט"בופוביה במובן זה מתייחסת הן לפחד והרתיעה מפני להט"בים, הן להפנמה של עמדות ורגשות שליליים של הלהט"בים כלפי עצמם.

¹¹ לדיון על הפרוורים בישראל ראו ברגר 2015.

מרכז, פריפריה, קוויר

באופן מסורתי, המחקר הגיאוגרפי העוסק במיניות להט"בית התמקד במרחב העירוני, מתוך התעלמות כמעט מוחלטת מהמרחב הכפרי.¹² הסיבה לכך היא שהבסיס ההיסטורי של ההומוסקסואליות הוא אורבני, כלומר זהות להט"בית היא בעיקרה זהות עירונית (Binnie 2004). בניגוד לכפריות, שנתפסת כאתר של דיכוי והיעדר מיניות להט"בית (Gorman-Murray 2008, *et al.*), עירוניות מזוהה כאתר של חירות מינית.¹³ בדימוי התרבותי הלהט"בי, העיר ואזורים מטרופוליניים גדולים מתוארים כגן עדן, ואילו אזורים כפריים מתוארים כמאופיינים בלהט"בופוביה וברדיפת להט"בים.

חוקרים ביקורתיים העוסקים בתיאוריות קוויריות העלו שלושה סוגי ביקורת עיקריים נגד הדיכוטומיה עיר/כפר כפי שהיא מתוארת במחקר הגיאוגרפי על להט"בים. ביקורת ראשונה גורסת שהפרדיגמה הבינארית משעתקת את מבנה הכוח הקיים: "חיים קוויריים בכפר ובערים קטנות [...] נתפסים כבודדים ועצובים [...] קווירים נתפסים כ'תקועים' במרחב שאילו יכלו, היו עוזבים אותו. [...] בבינאריות כפר-עיר מהדהדת בינאריות מסוגים אחרים כמו מסורת-מודרני, מערבי-לא מערבי, טבע-תרבות ומודרני-פוסטמודרני" (Halberstam 2005, 36). כלומר, פרדיגמה זו משקפת את השיח התרבותי הנפוץ, משעתקת דיכוטומיות נוספות ורואה בכפר מרחב דכאני ללהט"בים. תפיסה זו יוצרת ציפיות גבוהות ועלולה להוביל לתחושת אכזבה בקרב להט"בים המגיעים ממרחבים כפריים אל העיר, שכן "עבור הומואים צעירים שמגיעים מהכפר, העיר אינה מוצבת כמרחב משחרר בלבד; היא נחוות גם כמרחב של כפייה ומשמעת" (Annes and Redlin 2012, 67). ככל מרחב, גם בערים מתקיימות נורמות ממשטרות שעשויות להיחוות כדכאניות.

ביקורת שנייה נוגעת לקריאה לניכוס מחדש של התנגדות לעירוניות כעמדה עקרונית וערכית. חוקרים של חיים להט"ביים שהביעו ביקורת זו הצטרפו למעשה לשיח ביקורתי רחב יותר על החיים בעיר, והם מבקשים להראות שחיי הכפר מאפשרים ללהט"בים מרחב חיובי. למשל, סקוט הרינג טוען שהתפיסה שכפריות היא "סוג של מוות קווירי" (Herring 2010, 1) אינה אלא אגדה אורבנית. לעומתה, אפשר לראות במרחב הכפרי מפלט מן העיר ומהכוחות הממשטרים שבה (קרי פטריארכיה והטרונורמטיביות), מפלט במובן האקולוגי, הרוחני והתרבותי (Bell 2001). גם בישראל, המרחב הכפרי, בעיקר בגליל, נתפס כאנטיתזה לעירוניות, כאזור נופש המציע חוויה זמנית של "אותנטיות" ו"ייחודיות" (שביט 2013).¹⁴ עם זאת, זהו מפלט

12 עם זאת, ישנם מחקרים שעוסקים בהצטלבות של מרחב כפרי ומיניות להט"בית, בין השאר מחקרים הבוחנים מיניות בפרוורים ובפריפריה עירונית, מיניות במרחב הכפרי ועוד (ראו למשל Bell and Valentine 1995; Smith and Holt 2005; Taylor 2011; Annes and Redlin 2012; Stella 2012).

13 Weston 1995; Binnie and Valentine 1999; Parker 1999; Yue 2008

14 הסוגיה של תיירות פנימית של להט"בים למרחבי הנגב והגליל בישראל טרם נחקרה, ולכן אין לדעת מהם ממדיה והשלכותיה.

מוגבל וזמני משום שהמרחב הכפרי, המדומיין כמרחב פריפריאלי, הוא תוצר של שליטה של המרכז (צפדיה 2012). מערכי שליטה אלו של המרכז מבנים את הפריפריה כמרחב נחשל, מתוך צמצום אפשרויות ההבניה של הכפר כאוטופיה או כמרחב המציע מפלט קבוע ללהט"בים. הביקורת השלישית מתמקדת בשיח על הגירה קווירית מהכפר אל העיר. ביקורת זו קשורה לרעיון של תנועה הטבוע בנרטיב של החיים הקוויריים, שלפיו המעבר ממקום למקום הכרחי לעיצוב הזהות (Weston 1995). שיח זה מדגיש את חשיבות ההנכחה של נתיבי הגירה שאינם ליניאריים וחד-כיווניים – מהכפר לעיר (או מהפריפריה למרכז) – נתיבים שלא הובאו בחשבון בדיון בהגירה קווירית (Gorman-Murray 2007, 113).¹⁵ למשל, לטענת אנדרו גורמן-מורי אפשר לראות במעברים ובתהליכי ההגירה הקוויריים תנועה חזרתית (peripatetic) ורבת-כיוונים: בין הכפר לעיר, בין ערים קטנות ובתוך אזורים אורבניים גדולים (שם). יתרה מזו, אפשר לראות גם בתנועה עצמה דבר המעניק ביטחון רגשי ואונטולוגי לאנשים קוויריים (Knopp 2004). כך, מרכז ושוליים נוצרים כמרחבים דינמיים של היעשות, מרחבים "מגוונים ושונים זה מזה כמו הגופים המבצעים אותם" (Andrucki and Dickinson 2014, 215).

ביקורות אלו מרכזיות לדיון שלי כאן משום שהן חושפות את הבעייתיות בהעמדה בינארית של מרכז-פריפריה בהקשר הקווירי. עם זאת, היות שהן מתמקדות במרחב הכפרי, אין בהן כדי לספק תשובה מלאה בסוגיית הלהט"בים בפריפריה בישראל, שכן הפריפריה כוללת גם מרחבים עירוניים ועיירות פיתוח, ולא רק מרחבים כפריים. בחלקים הבאים של המאמר אדגים כיצד הפעילים בסניף גאים בגליל ובמועצה האזורית אשכול נעזרים בביקורות אלו, אך בד בבד מציעים עמדה מורכבת – המשלבת רעיונות של מעבר אל המרכז וממנו, בחירה בפריפריה כעמדה ערכית ועקרונית, וביקורת על עצם החלוקה הבינארית מרכז-פריפריה – כדי להבנות את השיח שלהם, את הפריפריה הקווירית.

בחזרה לפריפריה

הפריפריה מתויגת כמרחב לא סובלני ולא ליברלי המעניק ללהט"בים חוויה מועצמת של "ארון". המטפורה של הארון היא הבניה חברתית מרכזית ללהט"בים (Sedgwick 1993; Brown 2000). היא מושתתת על השתקה (עצמית) הנובעת ממנגנונים מנרמלים הקוראים להסתרה של דבר מה שנתפס כאישי וכחורג מהדרישות החברתיות ההטרונורמטיביות. המבנה הנרטיבי של יציאה מהארון מקביל בין מעבר פיזי מהכפר או מעיר קטנה אל העיר הגדולה לבין המעבר הפסיכולוגי מהיות בתוך ארון להיות מחוץ לו. ברמת השיח, תהליכים של יציאה מהארון עבור להט"בים החיים בפריפריה קשורים בהפיכה למרכז, כלומר, היציאה מהארון מסמלת גם מעבר מבושה לגאווה, ובאימוץ זהות מודרנית המאופיינת בנאורות, בסובלנות ובצרכנות תרבותית, והקשורה למרכזים מטרופוליניים גדולים במערב אירופה ובארצות הברית. לפיכך, ההגירה

15 לקריאה נוספת על הגירה קווירית מהכפר לעיר ראו למשל (Fortier 2001; Binnie 2004; Lewis 2012).

הקווירית מאזורים כפריים ומן הפריפריה אל העיר הגדולה כרוכה בגילום זהות קווירית (Gorman-Murray 2007). לאמתו של דבר, הגירה זו היא על פי רוב מחויבת המציאות, ואינה מלווה בכמיהה לחזור אל הפריפריה. ואולם, על אף החיבור הרווח בשיח הלהט"בי בפריפריה בין הישארות בפריפריה לכישלון, הגירה פנימית של להט"בים ומעברים בין המרכז לפריפריה מעידים דווקא על שאיפה לכוון מרחבים להט"ביים בפריפריות. אכן, קווירים רבים החיים מחוץ לארון במרחבים כפריים או בערים קטנות מפריכים את הטענה שמרחב זה מסמן ארונות (Halberstam 2005).

מכיוון שכמעט כל הפעילים שרואיינו למחקר זה עזבו את הפריפריה בשלב כלשהו בחייהם (מהם שחזרו אליה, ומהם שלאחר פרק זמן במרכז עברו לפריפריות אחרות), עשוי להיווצר הרושם שמדובר במרחב שאותו הלהט"בים יכולים רק לעזוב, שממנו אפשר רק לצאת, לברוח, לעבור לעיר הגדולה – לתל אביב, לניו יורק. העזיבה של אזורים כפריים מוצגת לרוב כהכרחית למימוש עצמי ולהבנה עצמית של להט"בים (Binnie 2004), צעד הכרחי שבלעדיו אי-אפשר לדמיין, בהמשך הדרך, חיים להט"ביים בפריפריה. ואכן, חוקרים רבים טוענים כי המעבר אל העיר הגדולה שזור בחוויית החיים של להט"בים (Weston 1995; Gorman-Murray 2007). מיקי, ממקימי סניף גאים בגליל ויושב ראש הסניף, מתאר את מגמת העזיבה: "הגרעין הקשה [של הפעילים] לאט לאט התפזר [...] ההוא התחתן, ההיא התחתנה, ההוא עזב מטבע הדברים, [הרי] אנחנו פריפריה. אנחנו [מיקי ובן זוגו] ופעיל נוסף] בערך נשארנו. שלושת המוסקטרים שנשארו תקועים כאן". מיקי מייצר חפיפה נרטיבית בין הלוגיקה של היציאה מהארון לבין המעבר מהפריפריה למרכז. לדבריו, הפריפריה דינה להיעזב. הישארות בפריפריה היא יוצאת דופן ואינה תוצאה של בחירה אלא של אי-הצלחה.

גיל, חבר בצוות באשכול, מטיל ספק בהכרחיות העזיבה ותוהה אם יש מסלולים חלופיים: "האם אנו כהומאים במועצה צריכים לעשות את התהליך שכולם עושים, לעזוב את אשכול ולרוץ לתל אביב? האם זו האופציה היחידה הקיימת להומאים בפריפריה, לקיבוצניקים? אנחנו רוצים ליצור אלטרנטיבה: שאפשר להיות הומאים גם בקיבוץ או במושב". דבריו מעידים כי בניגוד ללוגיקה שרואה בהישארות בפריפריה כישלון, אפשר לראות בה שלב סופי בתהליך שתחילתו עזיבת הפריפריה ומעבר לעיר, והמשכו חזרה אליה ויצירת מרחב לחיים להט"ביים בה. כלומר, לעומת תנועה ליניארית וחד-כיוונית של עזיבת הפריפריה לטובת העיר, התנועה שתיארו אקטיביסטים במחקר הייתה תנועה מעגלית של עזיבה וחזרה – חזרה אל העיר הקטנה, הקיבוץ או המושב. עדי, רכזת קבוצת איגי ורכזת השירות הפסיכוסוציאלי של האגודה בקריית שמונה, סיפרה שהגדילה בפריפריה מאפשרת לחוות את החזרה אליה כדבר חיובי, ולעסוק בה באקטיביזם להט"בי:

זה גם החוויה הפריפריאלית, שגדלתי בפריפריה מאוד מאוד אחרת או יש בי עדיין את המושג הפריפריאלי וגם זה שהייתי כמעט שבע שנים בתל אביב [...] דברים כאלה שרק מי שגר בפריפריה מכיר אותם [...] זה עניין של מרחקים, של תחבורה ציבורית, של קדמה [...] אני ידעתי שאני לסבית הרבה לפני שידעתי איך קוראים לזה, כי כבלים הגיעו לאיפה שגרתי [...] רק בכיתה ט'. לא היה בכלל טלוויזיה, לא היה אינטרנט. [...] החברה בארון בקריית שמונה ומתמודדים עם אותם דברים שאני

התמודדתי לפני 13 שנה. [...] אני לא בטוחה שחבר'ה מתל אביב מתמודדים עם דברים כאלה. [...] כאילו משהו כל כך מנותק. [...] למצוא אנשים כמוך שחיים חיים מלאים זה נסיעה של שלוש שעות. זה כסף, מאיפה הכסף? מה אני אגיד לאימא? שאני נוסע לאן? זה כסף, זה לתת הרבה הסברים. [...] וגם אין מודלים.

ישבתי ודיברתי עם בחור דתי שהוא בקבוצה [של איג'י], הייתה לנו איזה שיחה והוא שואל אותי אם באמת באמת יש [הומואים לא בארון, בזוגיות]. הוא לא היה בתל אביב אף פעם. [...] הוא שאל אותי אם באמת יכול להיות זוג בנים שמגדלים ילד. שזה כאילו באמת יכול לקרות. אמרתי לו את זה והוא הסתכל עליי המום, שיש עולם אחר. זה חלק מהמשימה שלנו להראות להם כן מודלים חיוביים ובריאים וש אפשר להיות עם בן/בת זוג ולהביא ילדים ולהיות בן אדם טוב ופרודוקטיבי ועובד. זה משהו שאין, אין אף מודל כזה בקריית שמונה והצפון.

מסעה האישי של עדי מובנה כהכרחי, כמכונן את היכולת לדמיין זהות ועתיד, ובעקבות זאת כמעניק את היכולת לחזור לפריפריה. לדבריה, להט"בים צריכים לצאת מהפריפריה ולחיות במרכז. שם ניתן לטענתה "למצוא אנשים כמוך" ולחיות חיים מלאים. ואולם התנועה אינה חד-כיוונית אלא מעגלית. לחזרה לפריפריה לאחר השהייה במרכז יש ערך מוסף: עדי מכירה את החיים הלהט"ביים במרכז ועל אף זאת בוחרת בפריפריה. כלומר, לצד הרעיון שלפיו יש לעזוב את הפריפריה כדי לצאת מהארון, עדי רואה במעבר למרכז חשיבות גם במסגרת התהליך של כינון זהות להט"בית – שאחרי אפשר לשוב לפריפריה. תהליך העזיבה, כפי שעולה מדבריהם של גיל ושל עדי, מעלה שאלות דומות בצפון ובדרום.

עם זאת, החזרה לפריפריה לא תמיד נובעת מהשאיפה ליצור אלטרנטיבה לחיים להט"ביים בפריפריה, ועשויות להיות לה סיבות מגוונות. כך מסביר מיקי:

הצעיריים-צעירים עד צבא ואחרי קצת יותר מגיעים לתל אביב. הם נוסעים לסופי שבוע, יש להם חברים, חברות וזה, והם נוסעים למסיבות. והם לוטשים עיניים לתל אביב ובשבילם [...] שם הכול נראה ורוד יותר – "אני אגיע יהיו לי שמה רומנים מפה עד מחרתיים". ואחרי כמה שנים הם חוזרים. חלקם עם הזנב בין הרגליים, חלקם אחרי לימודים [...] ובאמת רוצים לחזור לכאן, וחלקם מחוסר בררה, כישלונות וכל מיני כאלה.

דבריו של מיקי חושפים שתי הנחות, הראשונה נוגעת לפנטזיה של להט"בים על החיים הטובים בתל אביב, שככל פנטזיה דינה להתנפץ, והשנייה מתמקדת בהיגיון של החזרה אל הפריפריה. מיקי רואה בחזרה לפריפריה דרך "לא נכונה" להיות להט"ב. נטישה מוצלחת של הזהות הפריפריאלית מקבילה לדבריו ליכולת לעבור למרכז ולהישאר בו. הפריפריה, הנתפסת באופן כללי כמרחב של כישלון, מקבלת אפוא משמעות של כישלון גם במונח הלהט"בי. זהו מרחב שהלהט"בים חוזרים אליו רק אם לא הצליחו להסתדר במרכז, אזור שאליו הם כביכול שייכים. בתרבות הקווירית נחשלות (backwardness) מקושרת לנחשלות, לכישלון, לאי-יכולת ולאובדן (Love 2007). אלא שאימוץ הכישלון פותח פתח לחתירה תחת ההיגיון המערבי של הצלחה, ומאפשר בריחה ממנגנונים של נרמול (Halberstam 2005). על פי הלברשטם ולאב, ככישלון זה יש כדי לערער על הציוויים המנרמלים בשיח הלהט"בי: דחייה של הדרישה

להיפטר מהנחשלות, שכן הנחשלות מושרשת במרחב הפריפריאלי ומן הנמנע להיפטר ממנה כל עוד נמצאים במרחב זה; ודחייה של הדרישה לעזוב את הפריפריה לצמיתות כדי להפוך ללהט"בים (מחוץ לארון, נורמטיביים). היגיון זה ממרחב את הנחשלות והכישלון ומשמר את הנוכחות הקווירית כחלק אימננטי של הפריפריה.

בלי לוותר על המסע למרכז, המושרש בשיח הלהט"בי, עדי מציעה עמדה ביקורתית על הבלעדיות של המרכז כמרחב של שייכות להט"בית: "[הנוער] צריך לעבור את החוויה התל-אביבית. הוא צריך לדעת מה יש בתל אביב שאין בפריפריה [...], לחיות את חייו בכל הכוח ולרצות לחזור". עדי מכירה בכך שהפריפריה היא מרחב של אפשרויות מצומצמות, שאינו מאפשר ללהט"בים "לחיות את החיים בכל הכוח". למרות זאת, היא רואה בפריפריה מרחב שניתן לרצות לחזור אליו, שמאפשר שייכות וחיים להט"ביים אלטרנטיביים עבור קווירים. הקריאה שלה ללהט"בים מהפריפריה לחיות חיים מלאים מציעה הבנה כפולה של המרחב הפריפריאלי עבורם. לארי קנופ קורא לחיפוש אחר "שלמות זהותית של א.נשים החיים במסגרות קהילתיות" (Knopp 2004, 122–123), ועדי תופסת את החיפוש הזה כנקודת התחלה ולא כנקודת סיום. המסע, כפי שהיא מתארת אותו, הוא מעגלי. החזרה לפריפריה מאפשרת ללהט"בים לאמץ נקודת מבט חתרנית, כפי שאתאר בהמשך.

פרקטיקות להט"ביות של עשיית שייכות

חזרה של להט"בים לפריפריה אחרי שהייה בעיר מביאה לכינון פרקטיקות של הבניית שייכות במרחבים אלו. מדובר בעיקר ביצירת דרכים מקוריות לכינון המרחב ולהתנהלות בו. בחלק זה יוצגו שתי פרקטיקות כאלה, כדי לטעון שאף על פי שהן מסייעות להתנהלות היומיומית של להט"בים, לאמתו של דבר אין בהן כדי ליצור שייכות לפריפריה; להפך, הן מנכיחות את הקושי להשתייך. כנגדן אציב בחלק הבא פרקטיקה נוספת, המשתמשת בכלים חתרניים כדי ליצור שייכות קווירית.

קיבוצים, מושבים וערים קטנות ידועים כמרחבים אינטימיים שבהם "כולם מכירים את כולם". הלברשטם הגדירה אינטימיות זו "קלאוסטרופוביה של ערים קטנות והיעדר פרטיות" (Halberstam 2005, 27). עבור להט"בים הנמצאים בארון או בתהליכי יציאה ממנו יש בכך כמובן קושי רב. גיל תיאר זאת כך: "כולם מעורבים בחיים של כולם, המעורבות היא טריוויאלית [...]. כל דבר יוצא מהקיבוץ לקיבוצים אחרים. קשה להיות חריג במציאות כזו. הרבה שאלות שלרוב מתמודדים אתן במסגרת המשפחה או המשפחה המורחבת, באשכול מתמודדים אתן בהיקף קיבוצי. לחיות במועצה ובאופן ספציפי בקיבוץ זה קצת כמו האח הגדול". רותם, הרכות של קבוצת איגי בצפון ופעילה בקריית שמונה, סיפרה: "בקריית שמונה יש הרבה יותר אישיו משפחתי של מה אימא תגיד, ואי-אפשר שאימא תראה אותי [במרחב להט"בי], וגם יש הרבה יותר את הפחד מחשיפה כי כולם מכירים את כולם. קריית שמונה זה קיבוץ אחד גדול".

ליכולת למפות את השייכות ולמקם את ההשפעה של כל אדם במקומות קטנים יש שתי פנים: מצד אחד היא מציעה שייכות – היא רואה בא. נשים חלק מגוף נושם, מחיים שלובים שכל אדם ממוקם ומתויג בהם; מצד אחר היא מבטלת אפשרות של אנונימיות או דינמיות – היא טווה רשתות שלוכדות את הא. נשים וקושרות אותם למקומם במרקם החברתי הקהילתי. השונות בולטת אפוא יותר במרחב הכריפריאלי, שכן היא מובאת לידיעתם של מעגלים חברתיים וקהילתיים רחבים ואינה נשארת בתחומי המשפחה והחברים הקרובים בלבד.¹⁶

להט"בים מפתחים אפוא פרקטיקות להתמודדות, שיטות שנועדו לסמן במרחב מובלעות של סובלנות, מרחבים של קושי, אפשרויות תנועה ומרחבים של תמיכה. הפרקטיקה הראשונה היא איתור להט"בים ומרחבים ידידותיים ללהט"בים. למשל, יעל, חברת הצוות באשכול ופעילה בתהלה, מציינת את המקומות שבהם נעשו פעילויות של ארגון חושן לאורך השנים, מזכירה קיבוצים שבהם מתגוררים להט"בים, ונוקבת בשמות היישובים שמהם הגיעו המשתתפים ביום העיון השנתי שערך הצוות באשכול: "התחלנו [את הפעילות] בוארי, היה לנו ניר עוז וניר יצחק, שנה אחרי זה היה לנו [פעילות] בנירים, רעים [...]". יעל מסוגלת למפות את הנוכחות הלהט"בית במועצה: "הקהילה יחסית גדולה באזור, זאת אומרת אנחנו יודעים היום למפות די טוב [...] איפה יש קבוצות גדולות [של להט"בים]. ניר יצחק אנחנו יודעים, זאת אומרת זה לא סוד, יש שמה קבוצה גדולה מאוד, אפילו באופן חריג, מחוץ לארון". מיפוי דומה עשו הפעילים בגאים בגליל, בציינם מקומות ידידותיים ללהט"בים בעיירת הפיתוח או בקיבוצים בסביבתה. הם הרבו להזכיר את "הפוך על הפוך", מרכז מידע וייעוץ לנוער של עמותת עלם, והזכירו גם קיבוצים שבהם מתגוררים זוגות של נשים ואת מכללת תל חי. מיפוי זה מעלה על הדעת מרחב שבו הנקודות הלהט"ביות הולכות ומתרכות, מרחב שטומן בחובו פוטנציאל להט"בי, ניסוח של שליטה מסוימת במרחב. פרקטיקה זו נועדה להיאבק בתפיסה שהכריפריה ריקה מלהט"בים, והיא בלטה ביומן השדה.

הפרקטיקה השנייה נוגעת לניהול סיכונים החשיפה במרחב. סכנת ההיחשפות מתחילה בצורך לנסוע למקום הפעילות. במועצה האזורית אשכול עוברים קווי אוטובוס מעטים, בתדירות נמוכה מאוד, והנגישות והניידות מוגבלות. גיל התייחס לכך בהרצאה שנשא בכנס "סקס אחר" באוניברסיטת בן-גוריון: "התחבורה הציבורית היא שלושה אוטובוסים ביום. להתנייד ללא רישיון ורכב זה בלתי אפשרי". הרשתות המחברות בין הא. נשים צפופות והדוקות, והן מאפשרות מעבר מהיר של מידע. אך אפשרויות הניידות מעטות, דבר המקשה על החשאיות שבתנועה במרחב. בני הנוער שמשתתפים בקבוצת איגי צריכים למצוא דרך להגיע לפעילות בלי לחשוף את יעד נסיעתם ומטרתה. אלעד, פעיל בצוות באשכול, תיאר את הקושי: "מבחינת הפעילות של איגי זה בעייתי, [...] זה מקום סודי ואם יראו אותם מגיעים...

16 יש לסייג ולומר שהבניה זו של המרחב כאינטימי וקלאוסטרופובי תקפה גם במרחבים עירוניים: גם תל אביב עשויה להיות מרחב חסר פרטיות שבו האנונימיות מוגבלת. למעשה, בישראל כמעט אין מרחבים שבהם אפשר "להיעלם", במיוחד במסגרת של אקטיביזם להט"בי. אם כן, ההבדלים בין העיר הגדולה לכריפריה הנדונים כאן הם לא דווקא מהותיים, והם בעיקר עניין של קנה מידה.

ואיך יגיעו והם בארון מההורים עדיין? זה לא פשוט, זה לא כמו בעיר שילד עולה על אופניים או סקייטבורד או אוטובוס ויורד באיזשהו מקום ולא יודעים לאן הוא הולך [...]. פה כמה דברים אנשים כבר יכולים להמציא? מה, אני הולך ל-"Yellow"?"

הניסיון לשמור על חשאינות והניידות המוגבלת משפיעים על מבנה קבוצת הנוער במועצה האזורית אשכול. ביום עיון לעובדים סוציאליים הסביר אחד המשתתפים: "רוב החבר'ה בקבוצת הנוער לא בגילאים של נוער כי התנועה קשה. הקבוצה מיועדת לגילאים 15-23 ועד שיש רישיון נהיגה קשה להגיע ולהתנייד באזור. הקשרים מסובכים ולכן הם פיזית לא יכולים להגיע". טל, מדריך קבוצת הנוער של איגי, מסביר את הקושי של בני נוער, התלויים בהוריהם לשם ניידות, להגיע לפעילות בסניף גאים בגליל: "מה, אני אבקש: אימא, תביאי אותי מול אצטדיון כדורגל [...]"? לפיכך, רוב חברי הקבוצה הם בעלי רישיון ומחוץ לארון. כך, הקבוצה, שנועדה לסייע לבני נוער המתלבטים בזהותם המינית בתהליכי ההתמודדות שלהם וליצור עבורם מסגרת חברתית, מחטיאה במידה מסוימת את מטרתה.

נוסף על הסיכון הכרוך בנסיעה לפעילות, ישנו חשש להיראות במקום עצמו. לא פעם, חשש זה גורם ללהט"בים להימנע מהשתתפות בפעילויות או להשתתף בהן מתוך זהירות מרבית. גיל, חבר בצוות באשכול, סיפר: "בבארי יש חבר'ה שיצאו מהארון והם לא מגיעים לפעילויות שבאחריות הצוות לקידום הקהילה הגאה, וככה גם החבר'ה בניר יצחק". כלומר, לעתים ההחלטה היא לא להגיע למפגש של קבוצה או לא להשתתף באירוע חברתי להט"בי פן התנועה אל הפעילות וממנה תחשוף את זהות המשתתף לעיני כל הצופים המדומיינים והממשיים במרחב. דוגמה לכך נראתה ביום עיון שנתי שארגנו הפעילים באשכול. יום העיון כלל מופע של הזמרת רונה קינן באולם של אחד הקיבוצים במועצה. המופע והפעילות שאחריו היו פתוחים לקהל (הטרנססואאלי), כדי לאפשר שיח פתוח על חיים להט"ביים במרחב כפרי זה. מרבית הקהל שהגיע להופעה נכנס אליה לאחר כיבוי האורות, ועזב דקות לפני הסיום. ההתגנבות אל האולם וממנו הדגימה את הקושי במעבר אל המרחב הלהט"בי, קושי שאינו נחלתם של להט"בים בלבד אלא גם של אלו שאינם רוצים להיות מזוהים עמם.

גם זיהוי מקום מסוים כמרכז פעילות להט"בי עלול להתיע רבים. בחזית של סניף גאים בגליל, למשל, מתנוססים דגלי גאווה הפונים לרחוב הראשי. כך מתאר המדריך טל: "זה לא המקום הכי בטוח. יש שם משהו שהוא בעייתי. בגלל שיש שם את הדגלים". והוא מוסיף: "מה, אני אבקש: אימא, תביאי אותי מול אצטדיון כדורגל [...]? המיקום נורא בעייתי [...]. [כולם] מדברים ויודעים [מהו המקום]. [אם] רואים מישהו נכנס לשם זה פחות בטוח [...]. כי גם בעיתון יש [מודעת פרסום לגאים בגליל]". בעיר קטנה כמו קריית שמונה, מי שנכנס לגאים בגליל מסתכן בתיוג כלהט"ב. המרחב שאמור להיות דיסקרטי ולשמש מקלט, מרחב בטוח, נוכח במרחב הפיזי ובמרחב העיתונאי ולכן אינו דיסקרטי או בטוח. כלומר, הסיכונים הם תוצאה של עצם התנועה כמו גם של המיקום והנראות של היעד שאליו צריכים להגיע.

החשש מחשיפה מביא להט"בים רבים בפריפריה להשתתף בקבוצות מרוחקות מאזור מגוריהם. להט"בים מקריית שמונה משתתפים בקבוצות בחיפה ובכרמיאל, להט"בים מהמועצה האזורית אשכול משתתפים בקבוצות בכאר שבע או באשדוד. העיקר לא לפגוש

חברים מהכיתה, מהעבודה או מהישוב. גם הורים ללהט"בים מחפשים קבוצות מרוחקות להצטרף אליהן. אלעד, פעיל באשכול, סיפר על כך בישיבת הצוות: "לרוב להורים [בתהל"ה] יותר קל ללכת לקבוצות מרוחקות ולא בהכרח להיות בתוך הקהילה שלהם". החיפוש אחר מרחבים "חיצוניים" משמר את התפיסה של הפרופריה כבית המסומן על ידי נוכחות מדומיינת וממשית של "ארון", שכדי לצאת ממנו להט"בים צריכים לעזוב את מרחב השייכות אל מרחב אחר. לחיפוש אחר מרחב שמחוץ למפת השייכות שבו ניתן להשתתף בפעילות להט"בית מבלי להיות מסומן יש "תופעות לוואי": הוא משמר את התפיסה של הפרופריה כמרחב שבו חייבים להישאר בארון, שבשביל לצאת ממנו יש לעזוב את מרחב השייכות.

חתרנות כלפי המרכז

בעוד התהליך של החזרה לפרופריה מתאר מהלך קווירי של יצירת שייכות של להט"בים למרחב הפרופריאלי, ובעוד הפרקטיקות שתוארו מסייעות להתנהל בתוך מרחב שאינו ידידותי ללהט"בים, המהלך השלישי שברצוני לתאר מבוסס על חתרנות כלפי התפיסה של המרכז שלפיה הפרופריה היא מרחב ריק מחיים להט"ביים ומפוטנציאל קווירי, מרחב המאופיין בנורמטיביות. אף על פי שהפעילות הלהט"בית בפרופריה מבוססת על משאבים (במקרה של קריית שמונה) ועל ארגונים (במקרה של קריית שמונה ואשכול) הנמצאים במרכז, הפעילים מרגישים מודרים ומפלים לרעה על ידי חבריהם במרכז. עדי ביקרה את חלוקת המשאבים: "יש איזושהי תחושת קיפוח בפרופריה [...], משקיעים כל כך הרבה משאבים במרכז. אם היו משקיעים קצת מהמשאבים האלה בשביל לעזור לשלם שכר דירה [של סניף גאים בגליל]. [...] זה משהו בסיסי, הם לא מבינים מה קורה פה, הם לא מבינים את האומדנים של הפרופריה". רותם אמרה: "אתם צוחקים? אתם משקיעים כל כך הרבה משאבים בחוג צילום [במרכז הגאה], אבל בקריית שמונה אין לי כלום? זה לא נראה לכם מגוחך? [...] לי זה נורא ברור ואני לא מבינה – אף אחד אחר לא מרים את היד ואומר את זה". היעדר המשאבים מיוחס למיקום בפרופריה, הרחק ממוקד קבלת ההחלטות וממקור המשאבים במרכז, דבר שהופך את הפעילות לפגיעה משום שהיא תלויה בתקציב שמנוהל על ידי ארגונים שנמצאים במרכז. כך, הפעילות נקבעת על פי שיקולים הזרים לסדרי העדיפות של הפרופריה, מתוך התעלמות מתנאי המקום ומצרכיו, כפי שעדי תיארה: "[אנשי האגודה] רוצים משהו שיהיה שירות פסיכוסוציאלי משותף לקריית שמונה ולעמק [יזרעאל]. [...] אמרתי: 'אתה יודע שהמרחק מקריית שמונה לעמק יותר גדול מהמרחק בין העמק לתל אביב? כאילו מרחק גיאוגרפי'. והוא היה בשוק שאמרתי את זה". אם כן, האקטיביסטים בפרופריה מרגישים מנותקים מהמרכז – בגלל התפיסות של הלהט"בים במרכז על הפרופריה, אבל גם בגלל הפוליטיקה שמתקיימת במרכז.

לתחושת הניתוק מהמרכז תורם גם השוני בשיח, כפי שתיארה רותם: "[ב]תל אביב לא הבנתי חצי מהמילים שדיברו בסמינר [של איגו]. ומימי הוסיף: 'היו שם מלחמות, ועניינים ולכלוכים [...] ראו שמה שכולם נלחמים עם כולם. [...] אנחנו היינו בעד כולם. כולם בסדר, אין בעיה'. כלומר, ישנה ביקורת של להט"בים בפרופריה על המתרחש במרכז (הפוליטיקה,

הז'רגון) וגם על התפיסה של המרכז את הפריפריה (כמרחב אחר, מרוחק, זר, שאין משקיעים בו משאבים). הביקורת אינה מתמצה בסוגיות להט"ביות אלא נוגעת להבדלי תרבות כלליים בין הכפרי לאורבני ובין המרכז לפריפריה.¹⁷ כך סיפרה רותם:

אני הולכת לשיבות רכזים [של איגי] [...] אני נכנסת לשיבה וחצי מהשיבה אנשים משחקים בסמארטפונים שלהם, ואני מסתכלת על הלבוש שלהם, זה לבוש נורא מסוים. כל הביטויים הכי ג'יפתיים של תרבות הצריכה והקפיטליזם וזה כאילו ב... באקסטרה. [...] זה הרבה יותר משמעותי שם מאשר פה. קצב החיים הוא אחר, כל השאיפות הן שאיפות אחרות. לטוב ולרע, אבל זה אחרת. ההתמודדויות הן שונות. אין מה לעשות, תרבות הישיבה בבתי קפה או לקחת את הקפה take away.

לדעת רותם, שימור האחרות של הפריפריה מאפשר נקיטת עמדה ביקורתית כלפי תרבות הצריכה ופרקטיקות להט"ביות הקשורות בה באזור המרכז. כלומר, היא רומזת שעדיף שלא להידמות למרכז ושמתוך נקודת מבטה הפריפריאלית היא יכולה לבקר טוב יותר את מוקדי הכוח שבמרכז. פרספקטיבה זו מאפשרת כינון אלטרנטיבה, כפי שתיארה בעניין ההדרכה באיגי: "אני חושבת שמדריך באיגי במרכז הוא לא אותו [מדריך], אין לו את אותן משימות. הוא לא צריך להיות עם אותה אישיות כמו מדריך איגי בצפון. [כאן צריך] ראייה הרבה יותר רחבה [...] [לנוער פה יש] הרבה יותר התמודדויות שם [בבית ספר] מליילד במרכז. [...] יש לו הרבה פחות דמויות להזדהות אתן. יותר קשה לו". ואשר לפעילויות הסטנדרטיות של איגי היא סיפרה:

כשאני וטל מעבירים פעילויות, היינו נגיד לוקחים אותם מספריית הדרכה של איגי, היינו צריכים לעשות שינויים. ברמה של תפיסה, מה זה קהילה [...] כל מיני התאמות שהיינו צריכים לעשות [...] התאמות חברתיות. [...] [למשל] אני זוכרת שהיינו מסתכלים על תוכנית ואומרים: זה לא מתאים לקריית שמונה. [...] יכול להיות שיש מושגים שמשמשים בהם במושג [במרכז] אבל הם לא הגיעו צפונה. [...] נגיד סוג של דיון שלא קיים פה, האם לחשוף אותו? [...] אם החניכים הקיבוצניקים שלי לא הולכים למועדונים [...] או בקריית שמונה, אנחנו לא נדבר על תרבות המועדונים.

רותם מתייחסת לשוני התרבותי ומתארת הבניית גבולות שלפיהם הפריפריה הלהט"בית אינה ממוקמת כ"אחר" של המרכז אלא היא מרחב בפני עצמו, בעל חוקים ושחקנים אוטונומיים שאינם כפופים לעמדת הכוח של המרכז. רותם מזהה את עצמה, את הפעילות הלהט"בית שהיא מעורבת בה ואת המרחב הפריפריאלי שבו הפעילות מתרחשת באופן אלטרנטיבי, ומכאן אף חתרני. כמו מיקי, שהכריז שהפוליטיקה של המרכז אינה נוגעת לו, גם רותם רואה בפעילות הלהט"בית בפריפריה מרחב שגם אם הוא מיוצר דרך המרכז, הוא מבטא התנגדות למרכז מתוך שמירה על המקומיות. כלומר, ישנה קבלה של תפיסת הפריפריה כמרחב של כישלון להט"בי, מרחב המאופיין בלהט"בופוביה (גם בלהט"בופוביה עצמית), אך בו בזמן גם אתגור של מנגנון כוחני זה. מדובר בניסיון להיות מודל עצמאי, שאינו עובר במרכז ואינו חיקוי עלוב

שלו. בהיותה ביקורתית כלפי התרבות של המרכז הלהט"בי, רותם רואה פעילות להט"בית ואנשים להט"בים כפריפריה כבעלי יכולת לייצר נורמות תרבותיות מקומיות. היא מאמצת את הפרספקטיבה של הפריפריה כמרחב מעצים, המעניק אפשרויות חדשות של חיים ושל גופים להט"ביים, מרחב המאפשר כינון של שיח קווירי פריפריאלי.

הפוטנציאל החתרני של הפריפריה מתגלה גם בקרב פעילים שמגיעים לפריפריה במסגרת חיפוש של מרחב חדש, לאחר פרק זמן ממושך של חיים בעיר. טל הסביר את השיקולים לעזיבת המרכז לטובת לימודים בפריפריה:

אמרתי: זו תהיה סיבה לצאת מהבית, וסיבה קצת אולי לשנות קצת את האווירה ואולי [...] מחשבות של לבוא ולהכיר משהו שהוא אולי הוא מחפש דברים אחרים ממה שמחפשים במרכז, כי הם גרים בקיבוצים והם קמים בבוקר לחלוב פרות, ואז הגעתי [...] אני פה שנה שלישית. כשגרתי בתל אביב היה לי "אטרף"¹⁸, שהוא הוציא ממני דברים מאוד מאוד שאני לא אוהב. בשנה האחרונה שבאתי לפה כבר לא היה לי, והסתדרתי. הכרתי אנשים דרך חברים, וחברים של חברים, והיו לי חוגים, והכול היה בסדר.

טל קיווה שהמעבר לפריפריה יפתח בפניו אפשרות לשנות דפוסים בהתנהגותו שקשורים לתרבות הלהט"בית. כלומר, הוא אינו רואה בפריפריה העתק חיוור של המרכז אלא מדמיין מקום אחר, במובן החיובי. גם רותם שיקפה תפיסה זו, שברורה למי שחי בפריפריה: "אני חושבת שעצם זה שאני באתי מפריפריה מאוד עזר, זה מאוד כיוון את הקבוצה בשנים האלה ל'זה בסדר שתישארו פריפריה'. אנחנו לא מנסים להפוך אתכם לקבוצה [להט"בית] תל-אביבית". בדבריה של רותם ניכרים ביקורת על המרכז ובו בזמן אשרור של הכוח והפוליטיקה שלו. הפעילים בפריפריה מקבלים אפוא את הפרספקטיבה של המרכז עליהם ובר כבוד מבקרים את המרכז. השורשיות והמקומיות משמשים להם כסיס של היעשות להט"בית בפריפריה, המושפעת מהמרכז וגם חודגת ממנו, תוך הבניה של אלטרנטיבה מקומית.

השיח הקיים רואה במרכז נקודה ארכימדית בהקשר הלהט"בי, ומדגיש את הפסיביות של הפריפריה כמרחב המכונן על ידי המרכז. השיח של פעילים להט"בים בפריפריה, לעומת זאת, מציע יחס כפול של קבלה ודחייה: קבלה של העובדה שהשיח והפעילות הלהט"בית בפריפריה מכוננים על ידי הפוליטיקה של המרכז הלהט"בי, וניסיון לערער על תפיסת הפריפריה כמרחב המאופיין בפסיביות, בסטטיות, בריקות, ובעיקר בהתבססות על דפוסי שייכות שמרניים ומגבילים. את הדואליות הזאת אני מציעה להגדיר "היעשות פריפריה קווירית". בעוד החיים הלהט"ביים בפריפריה מתוארים כמכוננים על ידי הומופוביה, הומופוביה עצמית ונחשלות, מתרחשת בה פעולה חתרנית של ביקורת כלפי המכניזם המייצר תפיסות אלו. אמנם הפריפריה מובנית כתוצר של המרכז, כמרחב של היעדר, ואילו המרכז מאומץ כרכיב מרכזי בזהות, כמרחב של מעבר שבמסגרתו מובנית הזהות הלהט"בית; אך הפריפריה מובנית גם כמרחב חתרני, המכונן תרבות מקומית עצמאית המותאמת לצרכים המקומיים ונתפסת מנקודת מבט מקומית.

סיכום

הדיכוטומיה מרכז/פריפריה (ובגיאוגרפיה בעיקר עיר/כפר) נחשבת לגורם מכונן בתודעה הקווירית.¹⁹ אמנם גוף הידע העוסק במרחב הכפרי ובהגירה קווירית למרחב הכפרי הולך ומתפתח,²⁰ אך דיכוטומיה זו עדיין מוגבלת להסבר של המנגנונים הממשמעים של הפריפריה בכלל, ובהקשר של חוויות חיים קוויריות בפריפריה בישראל בפרט. במחקרי תיאורתי של תהליכים דינמיים המאפיינים היעשות פריפריה קווירית. הראשון נוגע להתנגדות להבניה של הפריפריה כמרחב שממנו אפשר רק לצאת, מרחב שלהט"בים שואפים לברוח ממנו (Cant 1997; Lewis 2012). לעומת הבניה זו מוצגת התנועה ההפוכה, השיבה אל המרחב הפריפריאלי. התנועה חזרה מסמנת את הפריפריה הלהט"בית כמרחב שיש בו פוטנציאל לחיים להט"ביים המכוננים על ידי הבחירה לעשות להט"ביות אחרת מהאופן שבו היא מתכוננת במרכז. התהליך השני של היעשות פריפריה קווירית נוגע לחתירה תחת התפיסה הרואה בפריפריה הלהט"בית מרחב שמרני הומוגני וריק, מרחב של היעדר שהוא ריק מחיים קוויריים ומפוטנציאל קווירי (ראו גם Weston 1995; Gorman-Murray 2007). האתנוגרפיה שלי העלתה תמונה מעט אחרת, של מרחב פריפריאלי שמכיל אפשרויות מגוונות של היעשות פריפריה קווירית. כלומר, בניגוד לתפיסת הפריפריה כריקה מלהט"בים ולכן ככפופה למרכז (Binnie 2004), הראיתי פרקטיקות של עשיית שייכות הנובעות מחוויות מקומיות, ומבטאות גם התנגדות וחתרנות כלפי הפוליטיקה והתרבות הלהט"בית במרכז. התהליך השלישי של היעשות פריפריה קווירית קשור להבניה הבינארית של מרכז ופריפריה. הבניה זו מדגישה את האיכויות של המרכז ומנגד את הפסיביות של הפריפריה.²¹ השיח של הפעילים הלהט"בים בפריפריה מגלה תפיסה אחרת של יחסי הכוח בין המרכז לפריפריה: הם מקבלים את מבנה הכוח הקיים ואת המיקום של הפריפריה בתוכו וכך בכך דוחים את הפסיביות, הסטטיות, הריקות וההיעדר המיוחסים לפריפריה. סוג זה של אקטיביזם משלב את הביקורת על תרבות הצריכה במרכז עם ביקורת על הפרספקטיבה של המרכז על הפריפריה, באמצעות ידע מקומי. כך נוצר מעין מרחב להט"בי "ילידי" שונה מן המרכז בכל הנוגע לזדגון, לפוליטיקה, לצרכנות ולתרבות. השיח והפרקטיקות האלה מאפשרים ללהט"בים לחזור לפריפריה, ליצור לעצמם משמעויות, לכוון שייכות למרחב ולחתור תחת התפיסות הנפוצות של הפריפריה בשיח הלהט"בי.

במאמר זה טענתי כי כנגד הבניות מוכרות בשיח על להט"בים, שלפיהן המרכז מובנה כדינמי וכמתקדם והפריפריה כמסורתית, כמקום שאותו להט"בים בהכרח עוזבים, מתרחשת בפריפריה תנועה מסוג אחר, החושפת דינמיקה רב-ממדית וביקורתית על המרכז. הביקורת שהצגתי מתרחבת מעבר לתהליכי המעבר (מהפריפריה למרכז) ולתנועה שבין המרכז

Weston 1995; Binnie 2004; Annes and Redlin 2012 19

Smith and Holt 2005; Gorman-Murray 2007; Gorman-Murray et al. 2008; Lewis 2012 20

Wallerstein 1974; Even-Zohar 1979; Shils 1982; Kühn and Bernt 2013 21

לפריפריה: היא מאפשרת לראות בפריפריה מרחב אלטרנטיבי גם בהקשר של תרבות ופוליטיקה להט"בית, ונוגעת גם לכינון שייכות לפריפריה. הראיתי כי השיח הלהט"בי בפריפריה מכונן שיח אלטרנטיבי ואף חתרני אשר מקבל את הבניית המרחב כפריפריאלי ובה בעת מתנגד לה. שניות זו מדגימה את אופני הכינון של הפריפריה כמרחב של שייכות להט"בי וגם חושפת את הציוויים בשיח על זהות להט"בית כזהות פרפורמטיבית, מערבית, עירונית. העיסוק במרחב הפריפריאלי מעמיק אפוא את ההבנה של חיים להט"ביים.

בשיח החברתי-תרבותי הלהט"בי היציאה מהארוך קשורה באופן נרטיבי להימצאות במרכז, במרחב של גאווה ושייכות.²² לעומת זאת, הראיתי כי לפריפריה הלהט"בית בישראל ממדים חתרניים, ואפשר להבניה באמצעות פרספקטיבה חלופית, כמרחב של היעשות פריפריה קווירית. היעשות זו משלבת הבניה של שייכות קווירית במרחב הפריפריאלי, קבלה של המרכז כמכונן חיים וזהות להט"ביים, וכן אימוץ של שיח חתרני כלפי הפרקטיקות, התרבות והפוליטיקה של המרכז הלהט"בי.

ביבליוגרפיה

- ברגר, תמר, 2015. אוטוטופיה: על מרחב הביניים הפרוורי בישראל, תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- היילברונר, עודד, 2007. "הריקוד הדיאלקטי": מערכות היחסים בין מרכז לפריפריה בפרספקטיבה היסטורית, עודד היילברונר ומיכאל לוי (עורכים), בין שדרות לשדרות רוטשילד: יחסי מרכז-פריפריה בתרבות הישראלית, תל אביב: רסלינג, עמ' 25-38.
- חלאבי, מרזוק, 2008. "פריפריה ומרכז: שאלה של זמן ולאומיות, לא שאלה של מקום", ישראל כ"ץ, זאב דגני ותמר גרוס (עורכים), אי-כאן: שפה, זהות, מקום, תל אביב: הקיבוץ המאוחד, עמ' 242-251.
- יפתחאל, אורן, 1998. "אי-שוויון זה עניין של גיאוגרפיה", פנים: כתב עת לתרבות, חברה וחינוך 32, עמ' 4-32.
- מורנו, עדי, 2011. "גאים במרכז: משילות נאו-ליברלית ותהליכי אינדיבידואליזציה בראי קהילת הלהט"ב בישראל", עבודת מוסמך, החוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת תל אביב.
- משגב, חן, 2015. "תכנון, צדק ופוליטיקה עירונית להט"בית: המרכז הגאה בתל אביב", תכנון (1)12, עמ' 180-195.
- סבירסקי, שלמה, 2011. "פריפריה, כמה מרגיע", העוקץ (מקוון).
- פנסטר, טובי, ואיתי מנור, 2010. "אזרחות עירונית הומו-לסבית במרחב התל אביבי והירושלמי", סוציולוגיה ישראלית יב(1), עמ' 7-28.
- צפדיה, ארו, 2012. "על גבולות בין מרכז ופריפריה", פנים: כתב עת לתרבות, חברה וחינוך 57, עמ' 4-11.

שביט, זאב, 2013. "שובו של המקום הכפרי?" זאב שביט, אורנה ששון-לוי וגיא בן-פורת (עורכים), מראי מקום: זהויות משתנות ומיקומים חברתיים בישראל, ירושלים ותל אביב: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד, עמ' 313-346.

- Andrucki, Max, and Jen Dickinson, 2014. "Rethinking Centers and Margins in Geography: Bodies, Life Course, and the Performance of Transnational Space," *Annals of the Association of American Geographers* 105(1), pp. 203–218.
- Annes, Alexis, and Meredith Redlin, 2012. "Coming Out and Coming Back : Rural Gay Migration and the City," *Journal of Rural Studies* 28(1), pp. 56–68.
- Antonsich, Marco, 2010. "Searching for Belonging: An Analytical Framework," *Geography Compass* 4(6), pp. 644–659.
- Bell, David, 2001. "Fragments of a Queer City," in David Bell, Jon Binnie, Ruth Holiday, Robyn Longhurst, and Robin Peace (eds.), *Pleasure Zones: Bodies, Cities, Spaces (Space, Place, and Society)*, New York: Syracuse University Press, pp. 84–102.
- Bell, David, and Gill Valentine, 1995. "Queer Country: Rural Lesbian and Gay Lives," *Journal of Rural Studies* 11(2), pp. 113–122.
- Binnie, Jon, 2004. *The Globalization of Sexuality*, London: Sage.
- Binnie, Jon, and Gill Valentine, 1999. "Geographies of Sexuality: A Review of Progress," *Progress in Human Geography* 23(2), pp. 175–187.
- Brown, Michael, 2000. *Closet Space: Geographies of Metaphor from the Body to the Globe*, London: Routledge.
- Browne, Kath, and Catherine J. Nash, 2010. "Queer Methods and Methodologies: An Introduction," in idem (eds.), *Queer Methods and Methodologies: Intersecting Queer Theories and Social Science Research*, Burlington and Farnham: Ashgate, pp. 1–24.
- Cant, Bob, 1997. *Invented Identities? Lesbians and Gays Talk about Migration*, London: Cassell.
- Coffey, Amanda, and Paul Atkinson, 1996. *Making Sense of Qualitative Data: Complementary Research Strategies*, California: Sage.
- Deleuze, Gilles, 2004. *Desert Islands and Other Texts*, Cambridge, Mass. and London: MIT Press.
- Deleuze, Gilles, and Felix Guattari, 1987. *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Even-Zohar, Itamar, 1979. "Polysystem Theory," *Poetics Today* 1(1–2), pp. 287–310.
- Fenster, Tovi, 2005. "Gender and the City: The Different Formations of Belonging," in Lise Nelson and Joni Seager (eds.), *A Companion to Feminist Geography*, Oxford: Blackwell, pp. 242–256.
- Fortier, Anne-Marie, 1999. "Re-Membering Places and the Performance of Belonging(s)," *Theory, Culture & Society* 16(2), pp. 41–64.

- , 2001. "Coming Home: Queer Migration and Multiple Evocations of Home," *European Journal of Cultural Studies* 4(4), pp. 405–424.
- Gorman-Murray, Andrew, 2007. "Rethinking Queer Migration through the Body," *Social & Cultural Geography* 8 (March), pp. 105–121.
- Gorman-Murray, Andrew, Gordon Waitt, and Chris Gibson, 2008. "A Queer Country? A Case Study of the Politics of Gay/Lesbian Belonging in an Australian Country Town," *Australian Geographer* 39(2), pp. 171–191.
- Halberstam, Judith, 2005. *In a Queer Time and Place: Transgender Bodies, Subcultural Lives*, New York and London: New York University Press.
- Hannam, Kevin, 2002. "Coping with Archival and Textual Data," Pamela Shurmer-Smith (ed.), *Doing Cultural Geography*, London: Sage, pp. 189–197.
- Hartal, Gilly, 2015. "The Gendered Politics of Absence: Homonationalism and Gendered Power Relations in Tel Aviv's Gay-Center," in Kath Browne and Eduarda Ferreira (eds.), *Lesbian Geographies: Gender, Place and Power*, London: Ashgate/Gower, pp. 91–112.
- Hartal, Gilly, and Orna Sasson-Levy, 2016. "Being [in] the Center: Sexual Citizenship and Homonationalism at Tel Aviv's Gay-Center," *Sexualities* 14, <http://tinyurl.com/y9aeg62m>
- Herring, Scott, 2010. *Another Country: Queer Anti-Urbanism*, New York and London: New York University Press.
- hooks, Bell, 2009. *Belonging: A Culture of Place*, New York and London: Routledge.
- Ilcan, Suzan, 2002. *Longing in Belonging: The Cultural Politics of Settlement*, Westport, Conn.: Praeger.
- Kama, Amit, 2011. "Parading Pridefully Into the Mainstream: Gay & Lesbian Immersion in the Civil Core," in Guy Ben-Porat and Bryan S. Turner (eds.), *The Contradictions of Israeli Citizenship: Land, Religion and State*, Abingdon: Routledge, pp. 108–202.
- Knopp, Larry, 2004. "Ontologies of Place, Placelessness, and Movement: Queer Quests for Identity and Their Impacts on Contemporary Geographic Thought," *Gender, Place and Culture: A Journal of Feminist Geography* 11(1), pp. 121–134.
- Kühn, Manfred, and Matthias Bernt, 2013. "Peripheralization and Power: Theoretical Debates," in Andrea Fischer-Tahir and Matthias Naumann (eds.), *Peripheralization: The Making of Spatial Dependencies and Social Injustice*, Wiesbaden: Springer, pp. 302–317.
- Lewis, Nathaniel M., 2012. "Remapping Disclosure: Gay Men's Segmented Journeys of Moving out and Coming out," *Social & Cultural Geography* 13(3), pp. 211–231.
- Love, Heather, 2007. *Feeling Backward: Loss and the Politics of Queer History*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Lovell, Nadia, 1998. "Introduction," Nadia Lovell (ed.), *Locality and Belonging*, London: Routledge, pp. 1–24.

- MacKenzie, Fiona, 2004. "Place and the Art of Belonging," *Cultural Geographies* 11(2), pp. 115–137.
- Misgav, Chen, 2015. "With the Current, against the Wind: Constructing Spatial Activism and Radical Politics in Tel Aviv's LGBT Community Center," *ACME: An International E-Journal for Critical Geography* 14(4), pp. 1208–1234.
- Motzafi-Haller, Pnina, 2002. *Fragmented Worlds, Coherent Lives*, Westport, Conn.: Bergin & Garvey.
- Naumann, Matthias, and Andrea Fischer-Tahir, 2013. *Peripheralization: The Making of Spatial Dependencies and Social Injustice*, Wiesbaden: Springer.
- Parker, Richard, 1999. *Beneath the Equator: Cultures of Desire, Male Homosexuality and Emerging Gay Communities in Brazil*, New York: Routledge.
- Probyn, Elspeth, 1996. *Outside Belongings*, New York: Routledge.
- Rose, Gillian, 1993. *Feminism and Geography: The Limits of Geographical Knowledge*, Cambridge: Polity Press.
- Sassen, Saskia, 2002. *Global Networks, Linked Cities*, New York and London: Routledge.
- Sedgwick, E. Kosofsky, 1993. "Queer Performativity: Henry James's *The Art of the Novel*," *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies* 1, pp. 1–16.
- Shils, Edward, 1982. *On the Constitution of Society*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Sibley, David, 1995. *Geographies of Exclusion: Society and Difference in the West*, London and New York: Routledge.
- Smith, P. Darren, and Louise Holt, 2005. "'Lesbian Migrants in the Gentrified Valley' and 'Other' Geographies of Rural Gentrification," *Journal of Rural Studies* 21(3), pp. 313–322.
- Stella, Francesca, 2012. "The Politics of In/visibility: Carving out Queer Space in Ul'yanovsk," *Europe-Asia Studies* 64(10), pp. 1822–1846.
- Taylor, Yvette, 2011. "Not All Bright Lights, Big City? Classed Intersections in Urban and Rural Sexual Geographies," in Barbara Pini and Belinda Leach (eds.), *Reshaping Gender and Class in Rural Spaces: Gender in a Global/Local World*, Burlington: Ashgate, pp. 179–198.
- Trudeau, Daniel, 2006. "Politics of Belonging in the Construction of Landscapes: Place-Making, Boundary-Drawing and Exclusion," *Cultural Geographies* 13(3), pp. 421–443.
- Tzfadia, Erez, and Haim Yacobi, 2011. *Rethinking Israeli Space: Periphery and Identity*, London and New York: Taylor & Francis.
- Wallerstein, Immanuel, 1974. *The Modern World System, I*, New York: Academic Press.
- Weston, Kath, 1995. "Get Thee to a Big City: Sexual Imaginary and the Great Gay Migration," *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies* 2(3), pp. 253–277.
- Yue, Audrey, 2008. "Same-Sex Migration in Australia: From Interdependency to Intimacy," *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies* 14(2–3), pp. 239–262.
- Yuval-Davis, Nira, 2006. "Belonging and the Politics of Belonging," *Patterns of Prejudice* 40(3), pp. 197–214.